

Nico Grijzenhout

Vitaal gemeente-zijn

*Lessen uit de praktijk van de
nieuwtestamentische gemeenten*

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

De omslagillustratie is een deel van een schilderij uit de 17e eeuw over de Hemelvaart van Jezus Christus. Hij verlaat de aarde nadat Hij de leerlingen de opdracht heeft gegeven om alle volken te onderwijzen met het Evangelie. Maar was dat geen onmogelijke opdracht?

Ontwerp omslag: www.shortlife.nl

Vormgeving binnenwerk: Elgraphic

ISBN 978 90 435 3607 3

ISBN e-book 978 90 435 3608 0

NUR 700

www.kokboekencentrum.nl

© 2021 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Uitgeverij KokBoekencentrum vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

INLEIDING (door Stefan Paas) 7

VOORWOORD II

I. INTRODUCTIE

I.1. Methode 15

I.2. Bouwstenen van het nieuwtestamentische
gemeenteleven 17

DEEL I DE EERSTE SOORT ACTIVITEITEN:

DE GODSDIENSTIGE BIJEENKOMSTEN 23

2. De centrale godsdienstige bijeenkomsten 25

3. De christelijke eredienst 29

4. De opbouw van onze kerkdiensten 35

5. De dagelijkse godsdienstige bijeenkomsten 40

DEEL 2 DE TWEEDE SOORT ACTIVITEITEN:

DE LIEFDEMAALTIJDEN 47

6. De liefdemaaltijden oftewel agapèmaaltijden 49

7. Onmisbare ontmoetingsplekken 52

8. De liefdemaaltijd en het avondmaal 58

9. Samen het avondmaal vieren 63

DEEL 3 DE DERDE SOORT ACTIVITEITEN:

DE OVERIGE ACTIVITEITEN 67

- 10. De kerkelijke contacten en activiteiten 69
- 11. De dagelijkse contacten en activiteiten 73
- 12. Eenzaamheid 78
- 13. De pastorale zorg 81
- 14. De diaconale hulp 87
- 15. Het getuigenis 91

DEEL 4 DE PLAATSELIJKE GEMEENTE 95

- 16. De eenheid van de plaatselijke christenen 97
- 17. Christenen en de eigen gemeente 102
- 18. De huisgemeente 108

DEEL 5 DE LEIDING VAN DE CHRISTELIJKE GEMEENTE 115

- 19. Vier uitgangspunten voor het leiderschap 117
- 20. Belangrijke bevoegdheden 123
- 21. Het samenspel van leiders en gemeenteleden 128
- 22. De totaalwerking in het gemeentelven 134

Tot slot 139

Bijlage bij hoofdstuk 20 141

INLEIDING

Ruim honderd jaar geleden schreef Roland Allen, anglicaans geestelijke en zendeling in China, een boek getiteld *Missionary Methods: St Paul's or Ours?* In dit werk, dat al snel een klassieker werd, bekritiseerde Allen de neiging om het zendingswerk op te sluiten in rigide structuren. Vooral wond hij zich op over de neiging om kerken op het zendingsveld te lang afhankelijk te laten blijven van de zendende kerk in het Westen. Daardoor werd de kracht van het evangelie belemmerd; niet-westerse gelovigen werden ontmoedigd om spontaan, op hun eigen manier het evangelie te verspreiden. Allen was niet tegen kerkelijke structuren of ambten, integendeel, maar hij was van mening dat de zending meer moest leren van de manier waarop de apostel Paulus het aanpakte. Paulus gaf 'zijn' kerken al snel veel zelfstandigheid, in groot vertrouwen op de kracht van het evangelie en de werking van de Geest. Dit vertrouwen, schreef Allen, ontbrak veel te vaak in de zendingsstrategie van westerse kerken in China en andere gebieden.

Dit boek van Nico Grijzenhout doet me sterk denken aan de klassieke studie van Allen. Grijzenhout is een ervaren evangelist die zich al tientallen jaren inspant om van het goede nieuws te getuigen. In die hoedanigheid is bij hem de zorg gegroeid om de kerk in Nederland. Dienen kerkelijke structuren

nog de voortgang van het evangelie? Die vraag wordt vaak kort door de bocht beantwoord; sektariërs weten er raad mee. Terug naar de Bijbel! Laat de Geest het werk doen! Weg met de dominees! Afschaffen, die instituten! Wat in zulke voorstellen vaak ontbreekt zijn historisch besef, een realistische visie op het menselijk tekort, nederigheid en liefde.

Grijzenhout pakt het anders aan. Enerzijds sluit hij zich aan bij een groeiend koor van stemmen die vinden dat de huidige institutionele structuur van de kerk geen toekomst heeft in het Westen. Hij wil terug naar het Nieuwe Testament. Geheel in de traditie van Roland Allen gelooft hij dat het Nieuwe Testament zelf sleutels bevat voor een ruimere en meer spontane werking van Gods Geest en een vitaal christelijk gemeentelven. Daarvoor zal er meer nadruk moeten liggen op de inzet van gelovigen, op informele ontmoetingen, op eenvoudige en geestelijke samenkomsten. Ook zullen institutionele structuren rondom ambten en sacramenten verruimd moeten worden. Het zal flexibeler moeten, informeler soms, laagdrempeliger en organischer. Tegelijk is Grijzenhout nuchter en wil hij leren van de ontwikkeling die de kerk heeft doorgemaakt sinds het Nieuwe Testament. Natuurlijk was het niet allemaal koek en ei in de nieuwtestamentische gemeenten en natuurlijk hebben we ook structuren nodig, leidinggevende figuren en goede opleidingen. En ook voor Grijzenhout zijn de sacramenten cruciaal.

Hier en daar zou ik zelf andere accenten leggen. Zo denk ik dat we het kerkrecht geen 'recht' doen als we het alleen schetsen als regelzucht. De intentie ervan is wel degelijk het beschermen van de zwakken tegen heerszucht. Tegelijk ben ik het met Grijzenhout eens dat de kerk vandaag een herijking nodig heeft, en dat we daarvoor eerst en vooral moeten kijken naar hoe de kerk is begonnen. Vrijwel iedereen zal direct toegeven dat de nieuwtes-

tamentische kerk geen blauwdruk biedt, en dat elke tijd en cultuur ook om eigen antwoorden vraagt. Maar dat neemt allemaal niet weg dat we hier de bronteksten vinden voor de vernieuwing van de gemeente vandaag. De hartstocht van Grijzenhout en zijn bevolgenheid voor het evangelie zijn hartverwarmend.

Een moeilijk boek is dit niet. Het is met vaart geschreven. Geregeld prikkelt het tot tegenspraak, maar vooral daagt het uit om werkelijk te vertrouwen op de onverminderde kracht van het evangelie.

Stefan Paas

Hoogleraar missiologie Theologische Universiteit Kampen
Hoogleraar missiologie en interculturele theologie Vrije Universiteit Amsterdam

Introductie

1.1. Methode

Het gewone menselijke bestaan

Het Nieuwe Testament is geen organisatorisch handboek. Het geeft nergens een overzichtelijke beschrijving hoe een christelijke gemeente functioneerde, ook niet van de grootste gemeenten. Weliswaar is er sprake van honderden stukjes tekst over dit onderwerp, maar die lijken als snippers te zijn uitgestrooid over de vele bladzijden. Het is een ware speurtocht om deze informatie bij elkaar te sprokkelen.

Dat deze gegevens op die manier in het Nieuwe Testament zijn opgenomen, heeft onder meer de volgende oorzaken:

De schrijvers hadden vooral de bedoeling om met hun geschriften de voortgang van het Evangelie te beschrijven en het geestelijk leven te bevorderen. De mededelingen over de wijze waarop de gemeente functioneerde, zijn hiermee vermengd en dat maakt het minder overzichtelijk.

Ook is deze informatie vaak summier. Er wordt bijvoorbeeld kort iets gezegd over een bepaalde taak, of over de nood van de armen, of over een misstand, terwijl wij graag de hele situatie zouden willen kennen. Maar daar wordt niet op ingegaan.

De informatie is daarnaast divers doordat ze mededelingen

bevat over christelijke gemeenten in meerdere landen, met name in belangrijke steden. Want ondanks dat in al die steden de vlaggen van het oppermachtige Romeinse Rijk wapperden, waren er grote verschillen in de bevolkingssamenstelling en in de plaatselijke gewoonten. Deze verschillen waren van invloed op de manier waarop iedere christelijke gemeente functioneerde. En dat werkte vanzelfsprekend weer door in de informatie.

Bovendien beslaat de informatie in het Nieuwe Testament ongeveer een halve eeuw. Deze periode was lang genoeg voor generatiewisselingen en voor veranderingsprocessen. Ook hierdoor is de informatie divers.

Als we dit alles overzien, beseffen we hoe lastig het is om de informatie over de opbouw van de christelijke gemeenten te ordenen. Desondanks hebben kerken wel altijd geprobeerd om hun eigen organisatie uit deze gegevens af te leiden. Men deed en doet dit vanuit de overtuiging dat het Nieuwe Testament ook op dit punt gezag heeft.

Gelukkig zijn veel teksten wel redelijk duidelijk. Uiteraard dat er werd gebeden, gepreekt en gedoopt; welke maatregelen in bepaalde situaties werden genomen; hoe belangrijk de rol was van de zielszorg, het dienstbetoon en het getuigenis; welke leidinggevende functies er zoal waren, enzovoort. We komen dus veel te weten, maar op het eerste gezicht ontbreekt het overzicht hoe alles in elkaar paste. Om toch een scherper beeld te krijgen van het nieuwtestamentische gemeentelven heb ik een methode toegepast, die ook vaak wordt gebruikt om een completer beeld te krijgen van personen in de Bijbel. Als bijvoorbeeld van een blinde persoon alleen wordt vermeld dat hij bedelde, dan weten we dat deze persoon sterk afhankelijk was van anderen, mogelijk geen werk had, minder mobiel was, een groter risico had om eenzaam te worden, enzovoort. De Bijbel laat deze informatie weg, omdat het gaat om *algemeen bekende feiten*, waarmee we ook

zelf het beeld over die blinde persoon kunnen aanvullen.

Welnu, niet alleen het leven van die blinde personen, maar het leven van *alle* mensen wordt bepaald door zulke algemeen bekende feiten. Ieder mens moet eten, werken, slapen en opstaan. Het gaat hier om de natuurlijke leefpatronen. Want hoewel het werk, de eetgewoonten en de daginvulling per volk en per mens verschillen, vinden we dit leefpatroon bij iedereen terug. Een ander algemeen bekend feit is de invloed van de relaties tussen familieleden, vrienden, collega's en van andere ontmoetingen op het dagelijkse leven. Weer een ander feit is dat mensen zijn geschapen met dezelfde oerbehoefden en oergevoelens, zoals het verlangen naar lichamelijke zorg, psychisch geluk, sociale verbondenheid en geestelijk houvast. Al deze natuurlijke, menselijke behoeften en gedragingen hebben vanzelfsprekend ook het nieuwtestamentische gemeentelven sterk beïnvloed. Ik heb dit gegeven dan ook gebruikt om beter te begrijpen hoe de nieuwtestamentische gemeenten functioneerden. Of preciezer gezegd: ik heb de informatie doordacht vanuit het gewone menselijke bestaan.

Uiteraard zijn er óók allerlei onzekerheden door de afstand tussen onze tijd en de leefwereld van de nieuwtestamentische gemeenten. We weten bijvoorbeeld niet hoe hecht de toenmalige samenlevingen daadwerkelijk waren. Daar staat echter tegenover dat we de uitkomsten van deze methode kunnen toetsen aan onze eigen werkelijkheid. Dit boek geeft daarvoor praktische handreikingen.

1.2. Bouwstenen van het nieuwtestamentische gemeentelven

Blijvend jong

Wat is de betekenis van het nieuwtestamentische gemeentelven voor de opbouw van onze christelijke gemeenten? Het gaat

om een ingewikkeld vraagstuk, want de verschillen tussen toen en nu en in de wereld zijn erg groot. Maar aan de andere kant geldt dit ook voor de overeenkomsten. Die zijn zelfs groter, met name als het gaat om de menselijke eigenschappen en behoeften.

Het gemeentelven zoals de eerste generaties christenen dat ontwikkelden, kwam tot bloei door middel van de volgende, veelzijdige bouwstenen.

De belangrijkste bouwstenen zijn de *genademiddelen*. Zij worden zo genoemd, omdat het middelen zijn waardoor God Zijn genade aan mensen schenkt. Nu kan God dat op veel manieren doen en met gebruik van veel middelen, zoals bijvoorbeeld de natuur of een genezing. Toch biedt dit onvoldoende houvast. In het algemeen worden mensen geen christen door bezig te zijn in de natuur. God reikt ons daarvoor andere middelen aan. Deze middelen hebben als kenmerk dat ze nauw samenhangen met het werk van Jezus Christus. Een ander kenmerk is hun grote belang voor de opbouw van de christelijke gemeente, opdat christenen elkaar kunnen ondersteunen in hun roeping. En als derde kenmerk geldt dat ze blijvend zijn, zodat iedere generatie weet waar zij aan toe is.

De genademiddelen zijn dus de middelen die door God worden gebruikt om het persoonlijke geloof en het gemeentelven te laten groeien. Ook in het werk van Jezus Christus kwamen deze middelen voortdurend naar voren. Het betreft de heilige Joodse boeken, die later door de christenen het Oude Testament werden genoemd.¹ Verder in elk geval Jezus' onderwijs²; de prediking en het getuigenis³; de nieuwtestamentische brie-

1 2 Timoteüs 3 vers 16; 1 Petrus 1 vers 10-12

2 Handelingen 3 vers 22; 10 vers 37-42

3 Handelingen 2 vers 14-42; 18 vers 5

ven⁴; de gebeden⁵; de doop⁶; het avondmaal⁷; de geestelijke liederen⁸; de hulp aan de armen en vreemdelingen, waardoor ook deze mensen Jezus Christus leren kennen en opgenomen worden in de christelijke gemeente.⁹

Rondom de genademiddelen ontstonden meerdere activiteiten waarmee het gemeentelven werd opgebouwd. Ook dat zijn dus bouwstenen. Ik heb ze ingedeeld in drie soorten. Deze indeling is bedoeld om het geheel te overzien, want in de praktijk gingen de activiteiten geregeld vloeiend in elkaar over. Ze waren hierdoor soms moeilijk van elkaar te onderscheiden. Ik noem ze in het kort.

- De verschillende godsdienstige bijeenkomsten vormden de eerste soort.
- De gezamenlijke maaltijden oftewel de liefdemaaltijden omvatten de tweede soort.
- De derde soort waren de contacten en activiteiten van enerzijds de leiding van de gemeente (dat zijn de kerkelijke contacten en activiteiten) en anderzijds van de christenen in hun dagelijkse leven (dat zijn de dagelijkse contacten en activiteiten).

Een laatste groep bouwstenen zijn de gaven die de christenen ontvingen van de Heilige Geest.¹⁰ Deze gaven waren geschen-

4 2 Petrus 1 vers 16-21; 1 Johannes 1 vers 1-4

5 Handelingen 2 vers 42; Filippenzen 4 vers 6

6 Matteüs 28 vers 19; Handelingen 2 vers 38; Romeinen 6 vers 3

7 Marcus 14 vers 22-25; Handelingen 2 vers 42

8 Efeziërs 5 vers 19; Kolossenzen 3 vers 16; Filippenzen 2 vers 6-11 was zo'n lied

9 Matteüs 25 vers 31-46; Galaten 6 vers 10; Jakobus 2 vers 5-6

10 Romeinen 12 vers 6-8; 1 Korintiërs 12; Efeziërs 4 vers 7-13; 1 Petrus 4 vers 10-11

ken om de doorwerking van de genademiddelen en de opbouw van het gemeentelven te bevorderen. De apostel Paulus noemde de gaven ook bedieningen of werkingen. Daartoe behoorden ook de bedieningen die later in de kerk de ambten werden genoemd. (Ik ken de bezwaren tegen het woordje ‘ambt, maar het is wereldwijd ingeburgerd.)

De *blijvende* betekenis van het nieuwtestamentische gemeentelven voor onze gemeenten zit allereerst in deze bouwstenen. Ik loop ze kort langs.

Wat betreft de genademiddelen ervaren mensen over de hele wereld hun enorme kracht. Door de eeuwen heen tot vandaag de dag zijn dit de middelen waarmee de Heilige Geest de mensen verbindt aan God en aan elkaar. Ze zijn blijvend jong.

Hetzelfde kan worden gezegd van de godsdienstige bijeenkomsten, gezamenlijke maaltijden en dagelijkse contacten. Het gaat hier in feite om diepmenselijke gedragingen en behoeften. Niet alleen de oosterse volken, maar alle volken zijn daarvan afhankelijk.

En ook van de gaven van de Geest weten we dat ze in geen enkel opzicht zijn versleten. Ze zijn volledig berekend op hun taak om overal het gemeentelven te stimuleren.

Maar daarmee stopt de betekenis van het nieuwtestamentische gemeentelven voor onze gemeenten niet. Ze reikt ook een verbluffend eenvoudige oplossing aan voor de vaak sterk verschillende omstandigheden waarin de christelijke gemeenten opereren. Afgezien van enkele heel belangrijke kwesties werd het aan de gemeenten zelf toevertrouwd om af te stemmen op hun plaatselijke situatie. Weliswaar weten we niet of ze deze ruimte in de praktijk altijd hebben benut, maar die vrijheid was en is er wel. Ook voor onze tijd geldt dat de nieuwtestamentische teksten een zee aan ruimte bieden. Hoe zullen we de genademid-

delen inzetten? Hoe geven we vorm aan de godsdienstige bijeenkomsten? Hoe vullen we de liefdemaaltijden in? Kortom, het Nieuwe Testament garandeert een grote handelingsvrijheid.

In feite reikt het Nieuwe Testament hiermee een *briljant raamwerk* aan voor het functioneren van iedere christelijke gemeente in de wereld. We kunnen dat in twee zinnen samenvatten:

1^e Haar bouwstenen zijn berekend op de meest uiteenlopende situaties.

2^e Zij biedt volop de ruimte om de bouwstenen in al die verschillende situaties op de beste manier in te zetten.

Dit raamwerk is wezenlijk voor de gemeenten in Afrika, in Azië en in de westerse landen. Zo ook voor gemeenten in de wereldsteden en in de kleine dorpen. Voor gemeenten in een vrij land en in een land waar christenen worden onderdrukt. Voor gemeenten in een cultuur die zich los van het christendom heeft ontwikkeld, en ook voor gemeenten in een cultuur die is gestempeld door het christendom. Voor gemeenten in een samenleving die gebruikmaakt van de modernste communicatie en technieken, alsook voor gemeenten in een samenleving waarin de eeuwenoude leefpatronen centraal staan. Samenvattend: een gemeente die zoekt naar het houvast én de beweeglijkheid om in de eigen situatie (context) optimaal te functioneren, vindt in dit raamwerk een betrouwbare basis. Er viel een last van me af toen ik dit doorhad. Want een gemeente kan dus snel aansluiten op de werkelijkheid, zonder eerst door een doolhof van onzekerheden te moeten gaan.

Vragen bij het Voorwoord en de hoofdstukken 1.1 en 1.2

- A In de tweede alinea van het Voorwoord staat een korte schets van de kloof tussen het dagelijkse leven en de christelijke gemeente. Op welke momenten ervaar jij deze kloof en op welke momenten niet?
- B In welke mate beïnvloeden beide typen momenten jouw toewijding aan Jezus Christus?
- C Welke bouwstenen in hoofdstuk 1.2. hebben een functie in jouw gemeente? En welke mis je misschien?
- D Welke van de gebruikte bouwstenen in jouw gemeente sluiten – zo goed als mogelijk is – aan op de dagelijkse leefpatronen? En bij welke is dat volgens jou niet het geval?
- E Kies een van de bouwstenen en bespreek hoe je die (beter) kunt laten aansluiten op de dagelijkse leefpatronen.

Voorstel voor een Bijbelgedeelte

In Marcus 4 vers 26-29 gebruikt Jezus Christus een beeld waarin het Koninkrijk van God zich vervecht met het gewone dagelijkse bestaan.

In Handelingen 2 vers 37-47 zien we *hoe* het beginnende gemeentelven zich vervecht met dit bestaan.

DEEL I

De eerste soort activiteiten: de godsdienstige bijeenkomsten

Zijn de hooggespannen verwachtingen die wij vaak hebben van onze kerkdiensten, wel terecht? Of was hun oorspronkelijke rol toch net even anders en zijn wij dat kwijtgeraakt? Want wat was eigenlijk de rol van de wekelijkse samenkomsten in het nieuwtestamentische gemeentelven?

Deel 1 van dit boek omvat de eerste van de drie soorten nieuwtestamentische activiteiten, namelijk de godsdienstige bijeenkomsten. Ik maak onderscheid tussen enerzijds de centrale godsdienstige bijeenkomsten (kerkdiensten) en anderzijds de dagelijkse godsdienstige bijeenkomsten. Overigens is het lastig om in het Nieuwe Testament beide typen bijeenkomsten van elkaar te onderscheiden. De grenzen werden toen nog niet zo scherp getrokken als later in de kerkgeschiedenis.